

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อกำหนดทิศทางของการพัฒนาประเทศให้เป็นระบบและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 ซึ่งจะใช้สำหรับการพัฒนาประเทศในห้วงปี 2555 – 2559 โดยยังคงยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และสร้างสมดุลการพัฒนา ยึดเป้าหมาย คือ คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นวัฒนธรรมไทย และหลักธรรมาภิบาล การบริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในเวทีโลก ดังนั้นทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงภาคประชาชนจะต้องร่วมแรงร่วมใจกันอย่างจริงจังเพื่อบรรลุเป้าประสงค์ตามวิสัยทัศน์ที่ได้กำหนดเป็นกรอบให้ถือปฏิบัติ (สมบัติ ชินวงษ์, 2554)

สิ่งที่กล่าวถึงในข้างต้นได้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติในด้านยุทธศาสตร์การสร้างสมดุลและมั่นคงของอาหารและพลังงาน และยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์การสร้างสมดุลและมั่นคงของอาหารและพลังงาน เพื่อสร้างฐานภาคเกษตรให้เข้มแข็ง ซึ่งถือว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญ และมีผลกระทบต่อประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ดังนั้นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่ การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและยั่งยืน เช่น ให้เกษตรกรรายย่อยมีดินทำกิน มีแนวทางการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการ สนับสนุนการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กในไร่นา เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรหรือเกษตรกรอินทรีย์ถือว่าเป็นส่วนสำคัญของรากฐานการเกษตรทั้งหมด หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิตตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่พอกิน และมีความสุขที่ยั่งยืนได้ในปัจจุบันและอนาคต และในปัจจุบันมนุษย์คำนึงถึงสุขภาพกันมากขึ้น เนื่องจากผลกระทบทางสุขภาพที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตที่แปรเปลี่ยนไปเพราะการใช้สารเคมีเข้ามาช่วยในการเพาะปลูก ซึ่งเป็นการทำลายและลดความสมบูรณ์ของธรรมชาติลงไปเรื่อยๆ ในขณะที่ตัวกันยังส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพร่างกายของตัวเกษตรกรเองและคนรอบข้าง อันได้แก่ ผู้บริโภคสินค้าเกษตรนั้น เพื่อบ้านแวดล้อมในบริเวณที่ทำการเกษตร ตลอดจนประชาชนที่บริโภคผลผลิตทางการเกษตรในวงกว้างออกไป และยังเกิดผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมโลกในหลากหลายรูปแบบอันเกิดจากการใช้สารเคมีในการเกษตร ได้แก่ สภาวะเรือนกระจก (Greenhouse effect) เป็นตัวการสำคัญของการเกิดสภาวะโลกร้อน และปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Climate change) ซึ่งไม่ใช่ปัญหาระดับพื้นที่หรือระดับชาติแต่เป็นปัญหาระดับโลก

อนึ่งการสร้างเสริมความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนนั้นในปัจจุบันมีการรวมกลุ่มของประชาชนในมิติต่างๆ เกิดกลุ่ม ชมรมที่หลากหลายอยู่ในทุกชุมชนเป็นจำนวนมากเนื่องจากเครือข่าย กลุ่ม ชมรม นั้นถือเป็นทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน สำหรับการพัฒนา

โดยอาศัยพลังของกลุ่มนั้นเป็นการดึงพลังที่ซ่อนเร้นในตัวของแต่ละคนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกันของประชาชนทำให้มีการพึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน ในชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งกันและกัน รู้จักแก้ปัญหาาร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน มีการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ตลอดจนได้รับการเสริมความรู้ในเรื่องที่สนใจร่วมกันจนเกิดกระบวนการเชื่อมโยงขยายเป็นเครือข่ายออกไป การพัฒนาเครือข่ายจึงเป็นกลไกหลักที่สำคัญประการหนึ่งที่เป็นรากฐานเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างแท้จริง โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน การทำงานของเครือข่ายเป็นรูปแบบของการประสานงานบุคคลหรือกลุ่มองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนกับภายนอกชุมชน เป็นการพัฒนาที่มุ่งสร้างศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ในการพัฒนาชุมชนด้วยชุมชนเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาเครือข่ายในชุมชนมีบทบาทสำคัญที่สุดในการพัฒนาชุมชนในทุกด้านทั้งทางตรงและทางอ้อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเล็งเห็นสภาพความเป็นอยู่ที่ยากจนของเกษตรกร ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งน้ำ ที่ดินทำกิน ขาดความรู้ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า จึงทรงมีพระราชดำริให้ดำเนินการพัฒนาในด้านต่างๆ แก่ราษฎรที่ประสบปัญหา โดยเน้นให้ผลการดำเนินงาน ตกถึงมือเกษตรกรโดยตรงเป็นเบื้องต้นแรกให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่าง “พออยู่พอกิน” และ ขณะเดียวกันก็เป็นการปูพื้นฐานไว้สำหรับ “ความกินดีอยู่ดี” ต่อไปในอนาคตด้วย ดังนั้นจึงมีลักษณะของการมองผลสำเร็จที่เป็นการคุ้มค่ามากกว่าการคุ้มทุน นอกจากนี้ยังทรงมุ่งเน้นให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ในภาพที่ดี มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอย่างสูงสุดเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว โครงการพระราชดำริส่วนใหญ่จะอยู่ห่างไกลจากชุมชน อยู่ในเขตทุรกันดาร การเข้าไปพัฒนาการเกษตรของเจ้าหน้าที่เป็นไปด้วยความยากลำบาก โดยมีหลักการสำคัญคือการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งเป็นขั้นตอนตามลำดับความจำเป็น ประหยัด การพึ่งพาตนเอง ส่งเสริมความรู้และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม รวมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการของชุมชน สามารถวางแผนการผลิตที่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของเกษตรกรได้ด้วยตนเอง (โครงการตามพระราชดำริ, 2554) ซึ่งชุมชนวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหารฯ เป็นชุมชนหนึ่งใน โครงการสืบเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มุ่งพัฒนาราชกรผู้ยากไร้ ให้มีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยชุมชนดังกล่าวมีเครือข่ายเกษตรธรรมชาติ เพื่อขายสินค้าทางการเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีแต่การดำเนินงานของเครือข่ายยังไม่มี ความเข้มแข็งเพียงพอเนื่องจาก เครือข่ายยังไม่มีทิศทางวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและไม่มี การกำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนของสมาชิก กิจกรรมของเครือข่ายยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างต่อเนื่อง ขาดแคลนแหล่งเงินทุนที่จะสนับสนุนการดำเนินงานของสมาชิกทุกคน ขาดการสนับสนุนการลงทุนหรือขยายการลงทุน หรือเป็นเงินทุนหมุนเวียนสำหรับการดำเนินงานของเครือข่ายเกษตรธรรมชาติ อีกทั้งสมาชิกยังไม่มีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และการกำหนดกิจกรรมเครือข่าย ปัญหาการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก นอกจากนี้ยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายกับเครือข่ายอีกด้วย ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรธรรมชาติเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชน จากการทำกรเกษตรธรรมชาติและการได้บริโภคสินค้าเกษตร

ธรรมชาติในวงกว้าง ตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้จัดทำ
งานวิจัยหัวข้อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติชุมชนวัดญาณสังวราราม
วรมหาวิหาร อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรีในครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติชุมชนวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร
จังหวัดชลบุรี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติชุมชนวัด
ญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติชุมชนวัด
ญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติ
ชุมชนวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี กำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการศึกษา เป็นเกษตรกรเกษตรกรธรรมชาติพื้นที่ชุมชนแวดล้อมวัด
ญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี รวมจำนวน 268 คน (สหกรณ์การเกษตรธรรมชาติวัดญาณสังวราราม
วรมหาวิหาร, 2554)

2. ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยเชิงปริมาณ แบ่งออกเป็น

2.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1) ข้อมูลทั่วไป ประกอบด้วย

- เพศ
- อายุ
- สถานภาพ

2) การจัดการเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติของชุมชน ประกอบด้วย

- ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก
- ด้านความเข้มแข็งของผู้นำ
- ด้านการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

3) บทบาทภาครัฐที่มีต่อเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติ ประกอบด้วย

- ด้านนโยบายการส่งเสริมของรัฐ
- ด้านการสนับสนุนของสถาบันวิชาการ
- ด้านการสนับสนุนแหล่งเงินทุน

2.2 ตัวแปรตาม คือ ความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรธรรมชาติชุมชนวัดญาณสังวร
ารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี 3 ด้าน คือ

- ด้านเศรษฐกิจ
  - ด้านสังคม
  - ด้านสิ่งแวดล้อม
3. ตัวแปรที่ศึกษาในการวิจัยเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น
- การจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมชาติของชุมชน
  - บทบาทภาครัฐที่มีต่อเครือข่ายเกษตรกรรมชาติ
  - ความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรรมชาติชุมชนวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี
4. ระยะเวลาการทำวิจัย การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการระหว่างเดือน มกราคม 2555 – มีนาคม 2556

สมมติฐานการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ปัจจัยด้านการจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมชาติของชุมชน และปัจจัยด้านบทบาทภาครัฐที่มีต่อเครือข่ายเกษตรกรรมชาติส่งผลต่อความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรรมชาติ

คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

การจัดการเครือข่ายเกษตรกรรมชาติของชุมชน หมายถึง ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่มีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์มี 3 ด้าน คือ ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก ด้านความเข้มแข็งของผู้นำ และด้านการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้

ด้านการมีส่วนร่วมของสมาชิก หมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะของการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และร่วมติดตามประเมินผลเป็นกระบวนการที่กลุ่มเป้าหมายได้รับโอกาส และใช้โอกาสที่ได้รับแสดงออก

ด้านความเข้มแข็งของผู้นำ หมายถึง ศักยภาพที่มีต่อการชักนำความคิด ความเห็นของชุมชน ไปสู่การตัดสินใจแก้ปัญหาของชุมชน

ด้านการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง การมุ่งพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความตระหนัก เกิดองค์ความรู้ และแนวทางในการจัดการกับปัญหาของชุมชน

บทบาทภาครัฐที่มีต่อเครือข่ายเกษตรกรรมชาติ หมายถึง ปัจจัยสนับสนุนสำคัญจากภาครัฐมี 3 ด้าน คือ ด้านนโยบายการส่งเสริมของรัฐ ด้านการสนับสนุนของสถาบันวิชาการ และด้านการสนับสนุนแหล่งเงินทุน

ด้านนโยบายการส่งเสริมของรัฐ หมายถึง แนวทางในการบริหารงานของรัฐเพื่อสนับสนุนความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรกรรมชาติ

ด้านการสนับสนุนของสถาบันวิชาการ หมายถึง การสนับสนุนส่งเสริมทางด้านวิชาการของสถาบันการศึกษา และสถาบันวิชาการต่างๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายเกษตรธรรมชาติในชุมชน

ด้านการสนับสนุนแหล่งเงินทุน หมายถึง การสนับสนุนด้านเงินทุนของสถาบันการเงินและภาครัฐเพื่อการดำเนินงานเครือข่ายเกษตรธรรมชาติในชุมชน

ความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรธรรมชาติชุมชนวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร จังหวัดชลบุรี หมายถึง การที่ชุมชนได้มีการดำเนินการและมีการส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน การให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน และชุมชนมีการจัดระบบสวัสดิการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกในชุมชนอันเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชนมี 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านสิ่งแวดล้อม

ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การผลิตและการบริโภคในชุมชน กลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชน การจัดสรรทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และความสามารถในการพึ่งตัวเองด้านเศรษฐกิจของชุมชน

ด้านสังคม หมายถึง การที่ชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่ม เครือข่ายในชุมชนเพื่อให้กลุ่ม องค์กรนั้นได้ทำหน้าที่ในการประสานงาน จัดกิจกรรมทางสังคม วัฒนธรรม และหรือการจัดการเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยจัดให้มีรูปแบบและโครงสร้าง การบริการจัดการของชุมชน

ด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง การที่ชุมชนมีกิจกรรม โครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน อันเป็นการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. นำผลการศึกษาไปสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรธรรมชาติชุมชนวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
2. ได้แนวทางการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรธรรมชาติชุมชนวัดญาณสังวรารามวรมหาวิหาร อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรีและสามารถนำไปใช้กับชุมชนอื่น
3. นำองค์ความรู้ด้านการจัดการเครือข่ายเกษตรธรรมชาติไปเป็นแนวทางส่งเสริมและพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายเกษตรธรรมชาติอย่างยั่งยืนต่อไป